

Корүлүнхс
МХ мууньябар
Амгунцагийн = 29 = күн 2017с

«Сунтаар-улууна (оройуон)» муниципальный оройуон
«Борлон орто уонсай үөрэхтэһинь-эскуолат» муниципальной
бюджетнай уонсай үөрэхтэһинь тэриэтэ»

«Сонсодьбуу»
директэри уорук
«Иһингар солбууһа»
Спирова Д.Н.

Амгунцагийн = 29 = күн 2017с

«Бир эрэггини»
оскуола директора
Григорьев В.Т.
Амгунцагийн = 29 = күн 2017с

«Обүгэ үгэл»
5-6-7 кылааска
Фольклор программата

Программаны танип оһорло:
Автор Аргунова А.Д.
Учуутал:
Петрова Любовь Гениальевна
Фольклор салайааччыта

«Өбүгэ үгэһэ»

Аан тыл

5,6,7 кылаас о5олоругар аналлаах 3 сыллаах программата.

Автор: Аргунова А.Д.,
Эбии уерэхтээһин педагога.
Учуутал: Петрова Л.Г.

О5о кун сириҥ кереругэр барыта сатабыллаах буола тереебет. Айыл5аттан кини дьо5у, талаан теруеуттээх буолар. Бу теруеуттэр дьо5ур, талаан буолалларыгар элбэх билии – керүү, сатабыл наада. Кырдьыга да5аны тугу да гыммакка олорор кьи дьо5ура, сатабыла хантан сайдыа5ай?

Манан сиэттэрэн эттэххэ, о5олор айар дьо5урдара, талааннара уонна бэйэлэрэ кьи быьытынан сайдалларыгар уерэтэр кыа5а баар буолуохтаах. Бу кыа ис олоруута, улэтин ис – хобооно хайдах тэрилиннэ5инэ о5о сайдарыгар туьалаах буоларын туьугар улэлиэхтээхпит. Саха кийитэ бэйэтин үтүе үгэин, уерүйэ5ин, оло5ун сиэригэр тугу билбитин – кербутун сайыннаран, кэлэр келуенэ5э хаалларар санааланыта мээһэ5э буолбатах. То5о диэтэххэ, кьи ейе-санаата омугуттан, олорор сириттэн-уотуттан, тулалыр эйгэтиттэн быьаччы тутулуктаах эбит. Тереебут терут тылын, силиьин-мүтүгүн билбэт, сиэрин-туомун аанньа ахтыбат, суолталаабат кьи олоххо да сыьыана урдуттэн эрэ буоларын бугунну олохпут илэ-бааччы кердерер.

Келуенэ инники о5олоро тус олохторун туьаннахтарына, атыттары уерэттэхтэринэ, унсэргиирин халбаннаабаттык тутуьан Саха норуотун үгэин сал5ахтара.

Программа сыала-соруга.

Саха норуотун бар5а баайын, кунду кылаатын олонхону уонна норуот ба5а санаатын остуоруйаны сиьилии уерэтии. Театр искусствотыгар хардыылары оноруу.

Саха норуотун омук быьытынан ураты ырыаларын үйэтити, ебугэлэр ырыаларын сал5ааьын, сиэрин-туомун тутуьуу.

Оьуохайы үйэтити. Туьулгэлэри теруттээччилэри иитэн таьаары.

Ийэ тыл сумэтин туьанан о5ону туйарга үмсугутуу.

Угэ5э, ес-хобоонугар олох эриэннэрин таба кердеруу.

Олох кулук еттүлэрин хобуйар сытыы кылыс тыллаах чабыр5ахтары уерэтии.

Уерэтии түмүгэр ирдэнэр:

Бу тирэх ейдебул сахалыы толкуй, санаа кыыма куедьуйэн, кьи удьуор, сиэр-майгы, ей-санаа еттүнэн ыраас буоларга дьулуьуута. Айыы сырдык тыыннара таарыйан, саха кийитин сүрэ5эр иннэ5инэ, кини кэскилэ аьа5ас буолуутун ситиьитэ.

Сорох угэстэр дарбаана да суох эккэ-сииннэ инэннэр, оттон сорох терут ейдебуллэри анаан быьааран уерэтиитэ.

Саха фольклорун анаара керен, наадалаах ейу-санааны, толкуйу булан инэриитэ. Бэйэ сайдыытыгар куннээ5и олох сиэригэр таба туьанар сыаллаах-соруктаах буолуутугар туьаайы.

1 уерэх сыла.

- Кун-дьыл эргиерэ ьйдарынан.
- Олонхо ис-хобооно, идеята.
- Оьуохай уус-уран тыл искусствотын керунэ импровизация.
- Тойукка кылыьах уескээьинэ. Кылыьахха эрчилли.
- Алгыс итэ5элин сиэрэ-туома.
- Саха хомуьун ньымалара.
- Саха кийитэ ырыа-тойук аргыстаах.

2 уерэх сыла.

- Ыьдарынан сиэрдэр-туомнар.
- Олонхо геройдара, персонажтарын ырыалара.
- Ебугэлэрбит оонньуулара – оьуохай.
- Тойук Саха норуотун ураты ырыата.

- Алгыс матыыба уонна дьарыга.
- Чаабы-чыыбы чабыр5ах.
- Хомус тардыыта.

3 уерэх сыла.

- Олонхо уонна театр.
- Биьиги улууспут оьуохайа.
- Тойук то5ойугар.
- Алгысчыт айыл5атын ситиьи.
- Хомус – киги иэьиитэ.

1 уерэх сыла.

№	Кирии темалара	Практич.	Теорет.	Чааьа.
1	Быйыл эбии тугу билиэхтээхпитий?		1	1
2	Остуоруйаны ырытыыы. Уьуйээн диэн тугун кэпсэтиьи. Уьуйээни истии, ырытыыы.		2	2
3	Таабырыны истии, бэйэн айарга уерэнии.	1	1	2
4	Чабыр5ах. Кириини уопсай уерэтии. Биирдиилээн аа5арга уерэтии.	3	1	4
5	Оьуохай араастара, хаамыыта, кетутэ уерэтии.	3	2	5
6	Хомус. Араас ньыманан оонньообун. Хомусчуту истии.	4	2	6
7	Норуот ырыатын истии, уерэтии.	3	1	4
8	Тойук истии, утуктэн толоруу.	3	1	4
9	Олонхону истии, ырытыы. Олонхо персонажтарын уерэтии.	4	2	6
	Уопсайа:			34ч

2 уерэх сыла

№	Кирии темата	Практич.	Теоретич.	Чааьа.
1	Чабыр5а5ы этэргэ туттууга-хаптыыга уерэнии, сылбыр5аччы этэри уерэтии.	4	2	6
2	Оьуокайы дьииэрэтэн толоруу, айарга холонуу	4	3	7
3	Хомусчуттары кытта кэпсэтии. Хомуьунан кэпсэтиьи. Кыыл санатын утуктуугэ уерэнии.	3	2	5
4	Норуот ырыатын дэгэрэн ырыаларын уерэтии.	2	1	3
5	Тойугу са5аланыытын, тумугун тардыытын уерэтии. Ийэ кылыыа5ы тааарыы. Бэйэни хобуйсуу.	3	2	5
6	Олонхо тутулун уерэтии, персонажтарынан матыыптары уерэтии.	3	2	5
7	Сизэр-туом, угэс. Сизери-туому кэпсэтии. Алгыс уерэтии.	2	1	3
	Уопсайа:			34ч

3 уерэх сыла

№	Кириин темата	Практич.	Теоретич.	Чааба.
1	Хомус араас матыыптарын уерэтии, репертуары оноруу.	2	1	4
2	Оьоокай тэтимин, биирдиилээн толорооччуну уерэтии, оьоохай араас керуннэрин, матыыптарын билии, уерэтии.	3	2	5
3	Сиэри-туому, алгыы толорорго уерэтии	3	2	5
4	Тойугу хобуйарга уерэнии, хас да охсуулаах кылыбахтары табаарарга уерэтии.	3	1	4
5	Норут ырыата таналай, араас кылыбахтаах ырыалары уерэтии. Ырыа айарга холонуу.	3	1	4
6	Остуоруйа туруоруу. Угэни хамсанан аа5арга уерэтии.	3	1	4
7	Олонхо тэтимин композициятын уерэтии, оруоллар хамсаныыларын уерэтии, олонхо туруоруу.	6	2	8
	Уопсайа:			34ч

Уерэтии ис-хобьооно.

1 уерэх сыла.

- 1. Кун-дьыл эргиерэ ыйдарынан:** 1.Танха ыйа. 2.Одун ыйа. 3.Дьеегей ыйа. 4.Айыыыыт ыйа. 5.Иэйиэхсит ыйа. 6.Урун Айыы ыйа. 7.Аан Алахчын ыйа. 8.Аан Дьааыын ыйа. 9. Улуу Суорун ыйа. 10. Хотой Айыы ыйа. 11. Байанай ыйа. 12. Сээн – билгэ ыйа.
- 2. Олонхо ис-хобьооно, идеята.** 1. Айыы дьонун образтара. 2. Абааылар образтара. 3. Дьахталлар образтара. 4. Ус дойду, олонхо5о ойуулуур-дьууннуур ньымалара.
- 3. Оьоохай уус-уран тыл искусствотын керунэ, импровизация.** 1. Оьоохай иитэр, уерэтэр, сынньатар оруола. 2. Оьоохайы ункуу искусствотын керунун быыытынан уерэтии. Унуу-суктуу.
- 4. Тойукка кылыбах уескээбинэ. Кылыбахха эрчиллии.**
1. Тойукка икки кылыбах баарын билииннэрии.
- а) «ийэ» кылыбах,
б) «оноруу» кылыбах
- Эрчиллии:**
- а) тыыны дьарыга,
б) кылыба5ы онорууга дьарык,
г) тэтим арааыын дьарыга.
- 5. Алгыс итэ5элэ сиэрэ-туома.**
1. алгысчыт сиэригэр – туомугар туттуллар маллар уонна алгысчыт танаа,
2. алгысчыт арыалдьыттара,
3. хамсаныы арааа – тэтимнэр,
4. алгыс хобьооно, темата,
- 6. Саха хомуьун ньымалара:**
1. Традиционнай ньымалар: а) сыыа тардыы, б) куерэгэйдэтии, в) хаастатыы, г) тарбах араас охсуулар.
2. Тылы сайыннарар керуннэр:
- хомус туьунан хобьоннор.

- хомус туьунан рефераттар.

3. Аан дойду хомуьун музея. Экскурсия.

7. Саха кийитэ ырыа-тойук аргыстаах.

1. Саха ырыата араас темалара: а) айыл5а кестуутэ, б) тереебут сир, в) улэ-хамнас, г) ыьыах уонна ункуу ырыалара. Бу ырыалартан уерэтии.

2 уерэх сыла.

1. Ыйдарынан сизрдэр - туомнар.

1. Танха сизэрэ-туома. 2. Одун ый сизэрэ-туома. 3. Айыыьыт сизэрэ-туома.

4. Иэйэхсит сизэрэ-туома. 5. УрунАйыы ыйа. Ыьыах сизэрэ-туома. Куну керсуу сизэрэ-туома уо.д.а.

2. Олонхо геройдара персонажтарын ырыалара:

а) абааьы уола, б) абааьы кыыьа, в) сорук-боллур, д) бухатыыр, айыы кыыьа, д) ойууттар, уда5аттар.

3. Ебугэлэрбит оонньуулар – оьуохай.

1. Уус-Алданньы вариант. 2. Найахалыы вариант. 3. Елуехумэлии вариант.

4. Тойук – Саха норуотун ураты ырыата.

1. Булуу белех улуустарын тойуга.

2. Киин улуустарын тойуга.

3. Илин энэр улуустарын тойуга.

5. Алгыс матыыба уонна дьарыга.

1. Алгыс айыыларга анаан. 2. Алгыс иччилэргэ анаан. 3. Алгыс кийиэхэ анаан.

6. Чаабы-чыыбы чабыр5ах.

1. Чабыр5ах куолас үс таьымыгар аа5ыылар, эрчиллиилэр – урдук, орто, намыьах. 2. Артикулярнай гимнастика. 3. Бэйэ айыы, хобуйуу, матыып булуу, уерэтии.

7. Хомус тардыыта

1. Ыллаан-туойан тардыы, 2. Ырыа, ункуу матыыптарын тардыы, 3. Туойсуу-хобуйуу (импровизация).

3 уерэх сыла.

1. Олонхо уонна театр:

1. Улуустарынан олонхоуттар олонхолоро.

2. Олонхону толоруу.

2. Биьиги улууспут оьуохайа.

1. Булуу белех улууьун оьуохайа: Сунтаар, Ньурба, Булуу.

2. Киин улуустар оьуохайдара: Нам, Кэбээйи, Ханалас.

3. Илин-энэр улуустарын оьуохайа: Таатта, Чурапчы, Мэнэ-Ханалас.

3. Тойук то5ойугар.

1. Туойуу – хобуйуу (кийини)

2. Туойуу – дьуьуйуу (айыл5аны)

4. Алгысчыт айыл5атын ситиьии.

1. Алгыс ис-хобьоонун биэри. 2. кердерен-илии, сирэй-харах, уос, атах, корпус улэлэрэ. 3. Элбэх алгыьы билии, уерэтии.

5. Хомус – кийи изийитэ.

1. Хомус хомуьуннаах дьурулгэнэ.

а) сайын, саас, айыл5а суугуна, алааспар куерэгэй ырыата. Хомуска хобуйуу (импровизация).

6. Тумук. Отчуоттуур концерт.

Туттуллубут литература:

1. Жиркова Р.Р. Хомус тардыытыгар уерэнээччилэргэ кеме.– Дьокуускай:.1991.
2. Николаев Е.М. Оьуохайы, тойугу уерэтии ньымалара.– Дьокуускай:.1994.
3. Петров Н.Е. Оскуола5а оьуохай. – Дьокуускай:.1989.
4. Уткин К.Д. Сизэр-туом кестуутэ. Саха угэстэригэр сизэр-туом кестуулэрэ. - Дьокуускай:.1994.
5. Уткин К.Д. Туьулгэ араастара. – Дьокуускай:.1994.
6. Федоров А.С. Кылыьах уескээьинэ. - Дьокуускай:.1995.
7. Федорова Г.Г. О5ону туойарга уерэтии. - Дьокуускай:.1993.

8. Филиппова Н.Н. Олонхону оскуолаБа уерэтии. - Дьокуускай:.1981.
9. Хоро Петр. Тойук то5ойугар то5уорубан. – Дьокуускай:.1994.